

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number 62, Haziran / June 2019, 201-230

**DEĞİŞEN AİLE KURUMU İÇERİSİNDE KADIN VE KADININ GELİNLİK
ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME: AĞRI İLİ ÖRNEĞİ**

**An Evaluation on The Role of Women and Bridal Role of Women in The
Changing Family Institution: Example of Ağrı Province**

(Makale Geliş Tarihi: 23.04.2019 / Kabul Tarihi: 08.05.2019)

Selçuk AYDIN*

Muhammed BAHADIR**

Öz

Toplum olarak yaşayabilmenin en temel unsuru, insanların kolektif yaşantılarını kurumsallaştıracak formları inşa etmeleriyle mümkündür. Bu formlar ise toplumsal kurum olarak anlam bulmaktadır. Toplumsal yapının sürekliliğinin sağlanmasında düzenli ve uyumlu bir sistematığın ortaya çıkmasında ise her kurum farklı bir takım fonksiyonları üstlenmiştir. Aile kurumu da toplumsal yaşantı bağlamında üstlendiği fonksiyonları itibariyle toplumsal yapının temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Aile, toplumun sürekliliğinin sağlanmasında; yeniden üretim ve sosyalleşme noktasında önemli bir kurumdur. Kurumlar süreklilikleri ve kalıcılıkları itibariyle toplumlar için hayati öneme sahiptir. Ancak, toplumsal kurumlar zaman içerisinde farklı bir takım nedenlerden ötürü değişimler yaşayabilmektedir. Toplumsal ihtiyaçlarda yaşanan değişim kurumları da dönüştürebilmektedir. Aile de toplumsal bir kurum olarak bu değişimden etkilenmektedir. Ailenin bir kurum olarak dönüşümü ise hem aile kurumunun yapısını değiştirmekte hem

* Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Assist. Prof. Dr. Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Sociology, selcuk.aydin@atauni.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8997-9283>

** Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk University Institute of Social Sciences, muhammed.bahadir12@ogr.atauni.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3046-6616>

de aile içerisindeki rol ve sorumlulukların farklılaşmasına neden olabilmektedir. Bu çalışma, toplumsal değişimle birlikte aile kurumunun geçirmiş olduğu değişimi kadın ve kadının gelinlik rolü üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile, Kadın, Gelin, Gelinlik Etmek, Toplumsal Değişme

Abstract

The most fundamental element of living as a society is possible by building forms that will institutionalize people's collective experiences. These forms have a meaning as a social institution. Each institution undertook different functions in the emergence of a regular and harmonious systematic in ensuring the continuity of the social structure. The family institution is also considered as one of the basic elements of the social structure in terms of the functions it undertakes in the context of social life. Family is an important institution in terms of reproduction and socialization in ensuring the continuity of the society. Institutions are of vital importance for societies due to their continuity and permanence. However, social institutions may experience changes over time due to different reasons. The change in social needs can also transform institutions. The family is also affected by this change as a social institution. The transformation of the family as an institution changes both the structure of the family institution and the changing roles and responsibilities within the family. This study aims to evaluate the change in the family institution with the social change through the role of women and bridal role of women.

Keywords: Family, Woman, Bride, Bridal, Social Change

I. Giriş

Aile, akrabalık bağlarıyla birbirine bağlı olan ve yetişkin üyelerin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup insandan oluşan toplumsal bir birimdir. Akrabalık bağları ise ya kan bağları ya da evlilik aracılığıyla oluşturulmuş olan ilişkiler bütünüdür (Giddens, 2000: s.148). Toplumsal bir birim olarak aile, toplumsal yapı içerisinde; neslin devamını sağlayarak (yeniden üretim), çocukların ve bireylerin toplumsal sosyalizasyonlarına yardımcı olmak ve bu kapsamda da önceden belirlenmiş rol ve sorumlulukların yeni nesillere aktarılması gibi işlevleriyle toplumsal yapının işleyişine katkıda bulunan başat toplumsal kurumlardan biridir. Toplumsal kurumlar, hem toplumun sürekliliğinin sağlanmasında hem de üyelerinin temel gereksinimlerinin temin edilmesi hususunda ortaya çıkan, belirli toplumsal ilgi alanlarını kapsayan, standartlaşmış davranış kalıpları olarak görülebilir. Bu çerçevede toplumsal kurumlar, bir toplumun temel kaygılarını ve faaliyetlerini düzenleyerek, toplumsal ihtiyaçları (inanç, düzen ve üreme gibi) karşılayan ve top-

toplumsal olarak bireylerin standart davranışlarından oluşan tüm yapısal bileşenleri içermektedir (Marshall, 2009: s.438). Ancak, süreç içerisinde ortaya çıkan bütün insan davranışlarını kurum olarak ele almak doğru değildir. Bu davranışlar arasından yalnızca kültür çevrelerinde bulunan ve uzun sürelerden beri devam edenlere toplumsal kurum denmektedir (Güçlü, 2017: s. 2). Kısaca, bir kültürün ana öğeleriyle (standart davranış biçimleriyle), bunlara bağlı olarak ortaya çıkan çeşitli oluşumlar, çoğu kez iyice yerleşmiş (kendini kabul ettirmiş) ve kültürün esas kısmı olarak kabul edilen daha büyük süreçler içerisinde örgütlenmiş yapılar toplumsal kurum olarak kabul edilmektedir (Akyüz, 2008: s. 9).

Genel sosyolojik bir eğilime göre de, kurumların doğuşu şu şekilde ifade edilmiştir: İnsanlar, temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir eylemde bulunurlar, eylemler zaman içerisinde tekrarlanır. Tekrarlanan eylemler zamanla alışkanlığa dönüşür. Alışkanlıklar ise adet (gelenek) halini alır. Adet haline gelen alışkanlıklar kurallaştırılır (norm) ve nihayet normlar kurumlaşarak kurumsal bir kimliğe kavuşur. Bu bakış açısına göre, insan eylemlerinin uzun süreçler sonrasında kurumlaşması kısaca, “eylem-tekrar-alışkanlık-adet-norm-kurum” şeklinde formüle edilmiştir. Ancak, bu formülasyon bütünsel olarak düşünüldüğünde toplumsal kurumların tamamını açıklama hususunda yeterli değildir. Çünkü kurumlar, içerisinde meydana geldikleri ve geliştikleri toplumların organik veya mekanik oluşumlarına göre “kendiliğinden” ve “yapma” kurumlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Mekanik (geleneksel) toplumlarda kurumlar, bir iç etkileşimin ürünü olarak, basit inanç ve kültürlerin etkisiyle “kendiliğinden” ortaya çıkmaktadır. Buna karşın organik (modern) toplumlarda ise, toplumu aşan kültür öğelerinin etkisiyle ortaya çıkan kurumlar daha çok “yapma” kurumlar şeklinde varlık kazanmaktadır. Dolayısıyla, kurumların ortaya çıkışında doğrudan toplumsal etkileşimin ürünü olan ve toplumsal etkileşimlere bağlı olmadan ortaya çıkan kurumlar şeklinde iki farklı tür oluşum söz konusudur (Aydın, 1997: s. 25-26).

Kısaca, toplumsal kurum, kolektif olarak organize edilmiş ve örgütlenmiş bir görelî bütün oluşturan, inançlar, düşünceler, gelenek-görenekler ve davranışlarla maddî öğelerden oluşan ve aynı zamanda sürekliliğe sahip olan yapılar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tanımlamadan hareketle, toplumsal kurumların ortaya çıkabilmesi için organik bir görelî bütün oluşturmaları ve görelî bir sürekliliğe sahip olması gerekmektedir. Kurumlar, bireylerde belirli yerleşmiş davranışlar ya da başka bir deyişle alışkanlıklar oluşturur. Bu işleyiş ile kurumlar, toplumsal düzeni ve uyumu sağlamlaştırır ve belirginleştirir (Ozankaya, 1977: s. 111-112). Öte yandan bir kurumu, toplumsal bütünden ayrı, tek başına bağımsız bir birim olarak ele almak da mümkün değildir. Bir çarkın dişlileri gibi kendine has bir takım faaliyetleri ifa etmelerine rağmen kurumlar, aynı zamanda bütünsel olarak diğer kurumlarla birbirilerine bağlı olan ve diğerleriyle uyum içerisinde olması beklenen yapılaradır. Bu uyum sayesinde toplumsal düzenin devamlılığı ve sürekliliği sağlanmaktadır. Kurumlardan birinde meydana gelen herhangi bir problem veya aksaklık ise

doğrudan veya dolaylı olarak diğer kurumları da etkileyebilmektedir. Kurumların birbirilerine bir ağ ile bağlı/bağımlı olmaları her zaman kurumların düzenli bir bütünlük içerisinde çalıştıkları anlamını da akla getirmemelidir. Amaçları çakışan veya bir noktaya kadar uyumsuz amaçlar taşıyan kurumlarla da karşılaşmak mümkündür. Yine, toplumsal değişme bağlamında ortaya çıkan dönüşüm de kurumların yapılarını ve fonksiyonlarını değiştirebilmektedir. Değişim karşısında kurumların dönüşümü de her zaman aynı düzlemde karşılık bulmaz. Bu durum ise kurumlar arasında bir takım uyumsuzlukları ortaya çıkarabilir. Toplumsal değişme, aynı zamanda kurumların kendilerini yeni koşullara adapte etmelerine aracılık edebileceği gibi kurumların yapısının ve fonksiyonlarının da değişmesine neden olabilmektedir.

Toplumsal bir kurum olan aile de toplum için bir takım fonksiyonlar icra etmesine karşın değişim karşısında diğer kurumlar gibi form değiştirebilmektedir. Ailenin yaşadığı bu form değişimi ise hem toplumsal olarak ailenin dönüşmesine neden olmakta hem de aile içi ilişkileri ve davranış örüntülerini farklılaştırabilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Türk toplumunun yaşadığı değişim de doğal olarak Türk toplum yapısındaki kurumların bir takım değişiklikler yaşamasına vesile olmuştur. Başat bir kurum olan Türk ailesi de bu değişimden nasibini almıştır. Neslin sürekliliğinin sağlanmasında ve bireylerin toplumsallaşmasında temel kurumlardan olan aile, modernleşme süreciyle birlikte değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır. Bu durum ise doğal olarak hem aile kurumunun yapısının hem de fonksiyonlarının değişmesine neden olmuştur. Ailenin bir kurum olarak yaşadığı değişim, bu kurumu oluşturan bireylerin rol ve davranışlarında da farklılaşmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Toplumsal olarak aile içerisinde ortaya çıkan bu yeni anlamlandırma süreci ise özellikle kadın üzerinden yeni bir forma bürünmüştür. Geleneksellik bağlamında kadına atfedilen toplumsal roller modernleşmeyle birlikte değişmiş, bu durum ise aile içerisinde hem kadın hem de erkek noktasında yaşantının, algıların, davranışların ve ilişkilerin farklılaşmasına neden olmuştur. Kısaca, geleneksel geniş aileden modern çekirdek aileye geçiş ile beraber aile içerisindeki roller de değişimden nasiplerini almışlardır. Bu değişimin en net görüleceği alanlardan biri de Anadolu coğrafyasında aile kurumu içerisinde anlam bulan “gelin ve gelinlik etmek” kavramında kendisini göstermektedir.

Gelin kavramı TDK’na göre “*evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın, aileye evlenme yoluyla girmiş kadın*” (Türk Dil Kurumu, 2019) şeklinde anlamlandırılmaktadır. Gelinlik etmek ise gelinin kendisinden beklenen hizmetleri yapması olarak karşılık bulmuştur. Aslında gelinlik etmek yaşanan coğrafyanın kendi kültürel formasyonu uyarınca aileye evlilik yoluyla katılan kadından beklentilerini yansıtmaktadır. Bu beklentiler, kültürel farklılıklar uyarınca değişebilmektedir. Ancak özellikle Anadolu coğrafyasında gelinlik etmek, geleneksel kadınlık rollerinin yanı sıra eve yeni gelen kadının ailenin diğer fertleriyle olan ilişkilerinde uyması gereken bir takım davranış kalıplarına denk düşmektedir.

Bu davranışlar arasında en yaygın olarak bilinenler arasında; saklanmaktan başlayıp, kapanmak, örtünmek, konuşmamak, ad ile çağırılmamak, aile büyüklerinin yanında oturmamak ve kendi çocuğuyla ilgilenmemek gibi davranışlar yer almaktadır. Aile kurumunun yaşadığı formasyon değişimi doğal olarak farklı kuşaklar arasında hem gelin kavramına yüklenen anlamın hem de gelinlik etmek şeklinde formüle edilen davranışların/yaşantının değişmesini sağlamıştır. Anadolu coğrafyasında bir zamanlar yaygın bir olgu olan gelinlik etmek kavramı bu noktada ailenin geçirdiği değişimin anlaşılması hususunda oldukça önemlidir.

Araştırma kapsamında, dönüşüm yaşadığını düşündüğümüz aile kurumunu oluşturan kadınların kendilerine ve aileye dönük algıları ile somut bir veri olarak ele alacağımız gelin/gelinlik etmek kavramının geçirdiği dönüşüm, Ağrı ilinde ikamet eden 12 görüşmeci ile yapılan nitel görüşmelerle test edilmiştir. Görüşmeciler 6 yaşlı gelin, 6 genç gelin olarak belirli yaş aralığında özel olarak seçilmişlerdir. Bu hususi durum ile hem aile kurumunun hem de kadınlık ve gelinlik rollerinin, geleneksel ve modern dönemde nasıl değiştiği, görüşmecilerin yaşları üzerinden bir karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Görüşme süresi boyunca, araştırmanın derinliğini ve objektifliğini zedelememesi bakımından, görüşmecileri yönlendirecek söylemlerden kaçınılmıştır. Alınan cevaplar doğrudan, üzerinde herhangi bir düzenleme yapılmadan aktarılmıştır. Görüşmeler, görüşmecilerin bizimle kurmuş oldukları samimiyete göre değişkenlik göstererek ortalama yarım saat sürmüştür.

II. Kavramsal Olarak Aile

Sosyal bilimlerde kavramları tanımlamak ve literatürde kabul edilebilir standart bir içeriğe kavuşturmak oldukça zordur. Aile kavramı da her ne kadar insanlara yakın ve tanımlanabilirliği kolay bir kavram gibi görünse de gerçek oldukça farklıdır. Aile kavramı, çok basit görünmesine karşın öylesine karmaşık ilişkiler yumağıdır ki, bu yumağı çözmek -ailenin ne olduğunu anlayabilmek- çok boyutlu bir incelemeyi gerektirmektedir (Sezal, 2003: s. 137). En bilinen tanımıyla aile, genellikle anne-baba ve çocuklardan oluşan bir birim olarak tanımlanır. Ancak bu tanımlama, evrensel anlamda geçerli bir aile tanımı olmamakla birlikte ailenin bir biçimi olan çekirdek aileyi anlatmaktadır. Oysa *çekirdek aile* kavramı, tarihsel süreç içerisinde oldukça yeni bir kavramdır. Bugün, gerek sosyoloji gerek kültürel antropolojide ailenin evrensel bir kurum olup olmadığının yanında, ailenin genel-geçer bir tanımının yapılabilirliği noktasında da ciddi tartışmalar yaşanmaktadır. Yapılan antropolojik araştırmalar ışığında elde edilen bulgulardan hareketle ailenin evrensel bir kurum olarak var olduğu iddia edilse bile, bu durum ailenin evrensel bir tanımının yapılabileceği anlamına gelmemektedir. Evrensel bir aile tanımı yapmak iki açıdan problemlidir. İlk olarak, aile, yer aldığı coğrafyaya, kültüre göre dünya çapında fazlasıyla çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla bu çeşitliliği bir kenara bırakarak yapacağımız aile tanımları etnosantrik olmaktan öteye geçemeyecektir. Örneğin, TDK aileyi, “*evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik*” (Türk Dil Ku-

rumu, 2019) olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre aile, karı-koca ve kuvvetle muhtemel biyolojik çocuklardan meydana gelmektedir. Ancak bilindiği üzere dünyanın farklı coğrafyalarında eşcinseller resmi olarak evlilik yapma haklarına sahiptir. Ayrıca biyolojik olarak çocuk dünyaya getirmek yerine bazı aileler evlatlık edinebilmeyi tercih edebilmektedir. Dolayısıyla, kendi kültürel dünyamızdaki yaşantıdan hareketle yaptığımız her tanım başka bir kültür için çokta anlamı olmayacaktır. Ailenin evrensel olarak tanımlanmasını zorlaştıran ikinci neden ise aile kurumunun tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim süreciyle ilgilidir (Canatan, 2016: s. 60-62). Toplumsal değişme diğer kurumları nasıl etkiliyorsa aynı şey aile içinde geçerlidir. Toplumsal değişimle birlikte aile kurumu, hem yapısı hem de aile içi ilişkileri ve işlevleri noktasında dönüşüm geçirmekte bu dönüşüm ise aile hakkındaki tanımlamaların tarihsel süreç içerisinde değişimini gündeme getirmektedir. Bu değişimlerle beraber aile tanımları genişlemekte; birlikte yaşama, tek ebeveynli aile, eşcinsel evlilikler, evlat edinen aileler de zamanla aile başlığı altında toplanmaktadır (Yıldırım, 2016: s. 78-81).

Her ne kadar aile kurumunun, genel-geçer ve evrensel bir tanımını yapmanın oldukça zor olduğu anlaşılrsa da aile, sahip olduğu özellikler üzerinden tanımlanabilmektedir. Bu doğrultuda aile, *“içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlanma sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal bir kurum”* (Ozankaya, 1977: s. 215) olarak tanımlanabilir. Anlaşılacağı üzere diğer kurumlar gibi aile de toplumsal yapının bir parçası olarak farklı birçok işlevi üstlenmiştir. Ancak toplumsal yapının tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişim ise bu yapının parçası olan aile kurumunun da değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, aile kurumunun değişimi aile içerisindeki ilişkinlerin ve ailenin işlevlerini değiştirdiği gibi bu durum da aileye dönük tanımlamalarda tarihsellik olgusunun gündeme alınmasını gerektirmektedir. Bu nedenle aile tarihsel süreç içerisinde yaşadığı evrimsel süreç üzerinden tanımlandığında en genel anlamıyla geleneksel ve modern aile olarak ele alınmaktadır. Her ne kadar bizim toplumumuz açısından iki aile tipi de aynı zaman diliminde görülse de sanayi toplumu öncesi aile tanımlamaları geleneksel (geniş) olarak ifade edilmektedir. Modern (çekirdek) aile ise sanayi toplumu ve sonrasında ortaya çıkan aile biçimini anlatmak için kullanılmaktadır. Ailenin işlevleri ve özellikleri ise iki aile modelinde de farklılıklar göstermektedir.

Geleneksel geniş aile, genel olarak sanayileşmesini henüz tamamlayamamış toplumlarda karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bu aile modeli oldukça geniş bir coğrafi alanda görülmüştür. İngiltere’den Ortadoğu ve Uzak Asya’ya, Amerika’dan Afrika’ya aynı kavramla aynı aile yapısı ifade edilmek istenmiştir. Geniş ailelerde devamlılık öylesine güçlüdür ki, ailenin kimlerle başladığını

ve kimlerle bittiğini saptamak oldukça zordur. Bu aile yapısı içerisinde yaşlı-geç, eski-yeni birden fazla aile bir arada yaşamaktadır. Bir arada yaşayan insanlar ise yalnızca aynı mekânı paylaşmakla kalmaz aynı zamanda sosyal ve ekonomik birliklik de yaşarlar. Üretim, genellikle kendi evlerinde; tarım, hayvancılık ile gerçekleştiği için aile üyelerinin neredeyse tamamı bu ekonomik faaliyete dahildir. Geniş ailelerde karar alma yetkisi genellikle ailenin en yaşlı erkek üyesine aittir. Ailenin geri kalan üyeleri ise bu kararlara riayet etmektedir. En yaşlı erkek üyenin ölümünden sonra bu yetki ondan sonra gelen en yaşlı erkek üyeye devredilir ve bu durum böyle devam edip gider (Sezal, 2003: s. 138).

Geleneksel geniş aile, özellikle sanayi öncesi toplumlarda ve kırsal yörelerde yaygın bir biçimde görülen bir aile türüdür. Geniş aile modeline sıklıkla sanayi öncesi toplumlarında rastlanması, geniş aile modelinin sanayileşme sonrasında ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Geniş ailelerde kuşaklar, anne veya baba soy bağıyla yayılım göstermektedir. Çocuklar evlilikleri sonrasında aileleriyle coğrafi yakınlıklarını korumaya devam etmektedir. Oldukça geniş bir gruptan oluşan bu aile tipinde üyeler, diğer aile üyeleri ve yakın akrabaları arasında birincil ilişkiler hâkimdir. Geniş aile çok işlevli bir içeriğe sahip olması nedeniyle ekonomi, din, siyaset ve eğitim gibi daha birçok işlevi tek başına üstlenmiştir (Aydın, 1997: s.45).

Bu işlevleri kısaca özetlersek ilk olarak geniş aile, ekonomik bir üretim birimi işlevine sahiptir. Ekonomik bir bütünsellik sergileyen geniş ailede gelirler tek bir merkezde toplanır ve ailenin harcamaları da bu tek merkezden yapılır. Yaygın olarak kırsal (tarım) toplumlarda görülen bu aile tipinde oldukça gelişmiş bir ekonomik işbölümü ve işbirliği söz konusudur. İkinci olarak bu aile türünde toplumsal prestijin kaynağı bizzat üyesi olunan ailenin kendisidir. Üyeler toplumdaki statülerini ailelerinden alırlar. Geleneksel geniş aile, eğitim işlevini de kendisi üstlenmiştir. Üyelerinin her türlü eğitimi aile tarafından sağlanmaktadır. Bu eğitim, hem yaşantı için gerekli olan temel bilgileri hem de toplumun sürekliliğini sağlayacağına inanılan dini ve geleneksel bilgileri kapsamaktadır. Yine geniş aile, üyelerini korumakla ve güvenliklerini sağlamakla mükelleftir. Bu koruma maddi veya manevi bütüncül bir içeriğe sahiptir. Geniş aile, üyelerine sadece dini eğitim vermekle kalmaz, aynı zamanda bir dini birlik için üyelerinin ibadetlerini de denetleyerek dinsel bir işlev de üstlenmiştir. Aynı zamanda geniş aile, üyelerinin dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını karşılama hususunda da işlevlere sahiptir. Son olarak geniş aile, eşler arasında sevgiyi sağlama ve toplumun ihtiyaç duyduğu yeni nesillerin üretme noktasında temel bir işlevi yerine getirmektedir (Kongar, 1970: s. 63-64). Geleneksel geniş ailenin işlevleri bunlarla sınırlı değildir. Geniş ailenin önemli olan bir diğer işlevi de yeni üyeleri olan çocuklara, toplumun değerlerini ve normlarını öğretmek onların toplumsallaşmasına yardım etme işlevidir. Çocuklar geleceğe hazırlanırken, onları bekleyen sorumluluklar ve bu bağlamda da toplumsal rolleri öğretilir. Toplumsallaşma süreci tüm bireyler için ilk olarak ailede başlar.

Toplumsallaşmanın kaynağı bu nedenle ailedir. Birey, çocukluktan itibaren sorumluluklarını ve görevlerini ailesi yardımıyla öğrenmektedir.

Sanayileşme ile beraber yaygın olarak görülen ve modernleşme ile özdeşleştirilen çekirdek aile türü ise sanayileşme öncesinde de var olan ancak modern döneme göre nispeten daha az görülen bir aile türüdür. Çekirdek aile, en genel ifade tarzıyla “anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan” meydana gelmektedir. Sanayileşme sonrasındaki kent toplumlarının aile yapısı olarak kabul edilmektedir. Çekirdek ailenin, geniş aileye göre en temel farkı hem işlevlerinde daralmalar yaşaması hem de sayı olarak küçülmesidir. Geniş ailenin yerine getirdiği bazı işlevler sanayileşme süreci sonrasında bürokratik örgütlenmelere devredilmiştir (Arslan-türk-Amman, 2011: s. 314). Bu hususta çekirdek aile, geniş aileye göre bir takım işlevlerini ya kaybetmiş ya da daha sınırlı bir hale gelmiştir. Ancak bu daralma nedeniyle çekirdek ailenin diğer işlevlerini tamamen yitirdiğini iddia etmek ise mümkün değildir.

Bu konuda önemli çalışmalara imza atan Parsons (1959) çekirdek ailenin, üreme ve küçük yaşlardaki çocukların sosyalleştirilmesi noktasında iki temel fonksiyona sahip olduğunu iddia etmiştir. Murdock ise çekirdek ailenin ekonomik işbirliğinin sağlanması, cinsel ihtiyaçların karşılanması, üreme-çoğalma ve çocuk bakımı-eğitimi (Murdock, 1949: 4-10) gibi dört temel işlevi olduğunu belirtmiştir. Genel olarak ise modern çekirdek aile; biyolojik (üreme), cinsel tatmin/psikolojik doyum sağlama, ekonomik ve eğitim/sosyalleşme gibi işlevler üstlenmiştir.

Esasında hem çekirdek hem de geniş ailelerin en önemli işlevlerinden biri neslin devamını sağlamaktır. Bu amaçla dünyaya -neslin devamını sağlamak için- çocuklar getirme işlevi, toplumsal bir konsensüsle eşlere verilmiştir. Farklı özellikler sergilemeler de tüm aileler için bu durum ortak bir işlev olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla çekirdek ailenin en önemli işlevi üreme işlevidir. Aynı zamanda çekirdek aile eşlerin cinsel tatmin sağlama noktasında da önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Ancak, modernleşme süreciyle birlikte aileye alternatif birlikte yaşamların çoğalması, eşcinsel evliliklerin artması gibi nedenler ailenin yeniden üretim ve cinsel tatmin sağlama işlevi noktasında sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durum ise özellikle gelişmiş ülkelerde hem evlilik olgusuna dönük algının değişmesine hem de doğum oranlarında hatırı sayılır oranlarda düşüşler yaşanmasına kaynak teşkil etmiştir.

Modern çekirdek ailenin sahip olduğu işlevlerden bir diğeri ise psikolojik doyum sağlama işlevidir. Aile üyeleri birbirlerine kuvvetli bir duygusal bağ ile bağlıdır. Bu sebeple aile, üyelerinin her birine psikolojik doyum sağlama noktasında önemli bir işleve sahiptir. Aile içinde geliştirilen bu kuvvetli duygusal bağ sayesinde, aile üyelerinin moral yönden güçlenerek, yalnızlık hissine kapılmaları engellenmiştir. Modernleşme süreciyle birlikte artan bireyselleşme olgusu, bireylerin yalnızlık duygusuyla karşı karşıya kalmalarına neden olmuş, bu problemi aş-

mada ise aile, psikolojik doyum sağlama işlevi ile önemli bir sorumluluk üstlenmiştir.

Çekirdek ailenin ekonomik işlevi ise, modern öncesi döneme göre daralan bir karakterdedir. Sanayileşme sonrasında aile bir üretim birimi olmaktan çıkmış ve üretim artık aile dışında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Üretimle ilgili olan görevler daha çok ekonomi kurumuna devredilmiştir. Günümüz dünyasında aile, modern öncesi döneme oranla daha az üretim sürecine katılmaktadır. Ancak aile, başta tüketim olmak üzere, ekonominin farklı düzeylerinde iktisadi işlevlerini halen daha sürdürmeye devam etmektedir.

Modernleşme süreci ile birlikte çekirdek ailenin daralan işlevlerden bir diğeri de eğitim işlevidir. Toplumsal bir varlık olan insanın, yaşadığı topluma uyum sağlaması, kendi toplumuna ait değerleri ve davranış örüntüleri öğrenerek toplumsallaşması için eğitilmesi gerekmektedir. İşte bu süreç ilk olarak ailede başlamaktadır. Geleneksel geniş ailede eğitim süreci tamamen aile üzerinden gerçekleştirilirken modernleşmeyle birlikte eğitim, planlı ve programlı bir biçimde aile dışında ortaya çıkan yeni kurumsal bürokratik yapılar üzerinden verilmektedir. Geleneksel ailede meslekler daha çok aile üzerinden aktarılırken modern toplumda bireylerin mesleklere geçişi kurumsal eğitimle gerçekleşmektedir. Aile, modernleşmeyle birlikte eğitim işlevini tamamen yitirmemekle birlikte (özellikle sosyalleşme), örgün eğitim kurumları ile bu işlevi paylaşmaya başlamıştır.

Yoğunlukla sanayileşme sonrasında karşımıza çıkan çekirdek aile bir takım özellikleri itibariyle de geleneksel geniş aile türünden ayrılmaktadır. Bu aile türünün kuruluşundaki eş seçimlerinden evlilik sonrası yer seçimlerine kadar, eşler beraber karar vermektedir. Ev içerisindeki otorite eşit dağılmakta ve bu anlamda bir cinsiyet ayrımı yapılmamaktadır. Mülkiyet, çocukların hepsine geçebilmekte ve mirastan kadınlarda pay almaktadır. Çekirdek ailede akrabalık bağları tamamen kopmamış ancak geniş aileye oranla bağlar daha da zayıflamıştır. Geleneksel geniş ailede görülen çok eşliliğe zıt olarak çekirdek ailede tek eşli evlilikler tercih edilmektedir. Eş seçimleri ise genel olarak egzogamik (grup dışından) eş seçimine dayanmaktadır.

Geleneksel geniş ailenin sanayileşme süreciyle modern çekirdek ailelere dönüşümü, araştırmamız içerisinde oldukça kıymetlidir. Geniş ailenin değişim sürecinden ebeveynler ve ailenin diğer üyeleri de etkilenmiştir. Aile üyelerinin rol ve statülerinde farklılıklar gözlemlenmiştir. Baba hem evdeki hem de işteki güçlü konumunu kısmen de olsa kaybetmiş ve aile içerisindeki otoriteyi eşiyle birlikte paylaşmaya başlamıştır. Buna paralel olarak anne ise, geleneksel geniş aileye kıyasla her açıdan daha önemli bir konum elde etmiştir. Anne, artık çocukların bakımını üstlenen, sadece ev işleriyle ilgilenen biri olmaktan çıkmış, ev içinde ve ev dışında farklı görevler üstlenen, en azından bu yönde arayışları olan bir aktöre dönüşmüştür.

III. Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi

Tarihsel süreç içerisinde öncelikle toplumsal yapı sonrasında da ona bağlı olarak kurumlar farklı bir takım nedenlerden dolayı değişim yaşamışlardır. Değişim yaşayan kurumlardan biri de aile kurumudur. Aile kurumunda meydana gelen değişimlerden, ailenin fertleri de nasiplerini almışlardır. Modernleşme ile beraber kadının toplumsal konumu değişmiş ve kadın, sanayileşme öncesi geleneksel geniş ailedeki konumuna oranla daha iyi bir statü elde etmiştir. Ailenin yaşadığı bu evrimsel süreç Türk toplumu içinde geçerlidir. Türk ailesinin tarihsel gelişimini ele alacağımız bu bölümde en genel haliyle, eski Türklerde aile, İslami dönemde aile ve son olarak da modern dönemdeki Türk ailesi genel hatlarıyla incelenecektir. Dönemsel olarak ayırdığımız aralıklarda ailenin genel yapısının yanında, özellikle, aile kurumu içerisindeki kadının konumu ve incelenen dönemdeki rol ve statüsü kısaca ele alınacaktır.

Eski Türklerde ilk sosyal birlik olan aile, toplumsal yapının çekirdeği olarak kabul edilmiştir. Aile'nin teşekkülü ise kan bağına dayalı bir yapılanma sergilemiştir. Bu yapılanma sayesinde ise Türkler, dünya çapında oldukça geniş alanlara dağılmalarına rağmen mevcudiyetlerini aile kurumuna verdikleri önem sayesinde koruyabilmişlerdir (Kafesoğlu, 2010: s. 219).

Eski Türk ailesi “geniş aile” gibi görünse de, esasında “küçük aile” tipine dönük bir yapılanma sergiler. Kafesoğlu, Türk ailesinin, aile reisinin, adeta mülk sayılan aile fertleri üzerinde kesin söz hakkına sahip olduğu eski Yunan'daki “genose” ve Roma'daki “gens” (geniş aile) ailesinden farklı olduğunu, ayrıca Slavlar'daki gibi aile büyüğünün ailenin bütün fertlerine köleleri gibi hükmettiği, kolektif mülkiyete dayalı, tipik “geniş aile” olan “zadruga”ya ise benzemediğini belirtir. Öte yandan, Kafesoğlu, Türkçe’de izdivaç için kullanılan “evlenme” veya “evlendirme” kavramları göz önüne alındığında, bu kavramsallaştırmanın evlenen erkek ve kızın baba evinden ayrılarak başka bir ev (aile) kurduğuna da delil teşkil ettiğini iddia eder. Genelde dıştan evlenmenin (exogamie) esas olduğu ve baskı yerine yardımcı/dost anlayışına dayanan, baba hukukunun geçerli olduğu Türk ailesinde evlenen oğullar, kendilerine düşen paylarını alarak yeni aile kurmak üzere evden ayrılabilirler gibi baba evi ise evin en küçük oğluna devredilirdi. Öte yandan eski Türklerdeki göçebe yaşamda (dağınık çobanlık hayatı) bir bakıma “büyük aile” kuruluşuna elverişli değildi. Dolayısıyla, “küçük aile” düzeninde yaşayan eski Türkler, mevcut kültürel formasyonları nedeniyle daha özgür bireyler yetiştirme imkânına sahip olmuşlardır (Kafesoğlu, 2010: s. 220).

Eski Türklerde evin sahibi ve dayanağı ise kadındır. Bu yüzden ev kadınları için kullanılan en yaygın tabir *evci* şeklindedir. Bu nedenle de kadın saygı duyulması gereken bir karaktere sahiptir. Bunun en iyi örneğini eski Uygur şiirlerinde görmekteyiz. Bu şiirlerde “*ayıpsız kadına, erkeğin boynunu eğmesi gerek*” şeklinde bir tabir söz konusudur. Bu tabir, kadının toplumsal olarak değerini yansıtmayı

açısından oldukça önemlidir. Diğer taraftan iyi olarak anlaşılan kadın ise evinde olmalıdır. Çünkü eski Türklerde en önemli konu ev ve kadındır (Ögel, 1988: s. 253-254). Ailenin kuruluşunu “evlenmek” olarak adlandıran bir toplumda, yerleşik yaşamın en temel motifi ve simgesi olan “ev” doğal olarak önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü Türkçede evlenmek, “ev-bark sahibi olmak” şeklinde anlaşılmaktadır. “Bark” kelimesi Orhun abidelerinde “mabet”e karşılık gelmektedir. Dolayısıyla “ev” mukaddes bir mabet olarak kabul edildiği için “bark” adını almıştır. Bu durum ise Türklerin “ev” ve ondan türeyen ev’lenmeye atfettikleri önemi gösteren önemli bir kanıttır (Kurt, 2013, s. 338).

Öte yandan karı ve koca arasındaki bağ anne ve babaya duyulan sevgiden daha üstündür. Evlendikten sonra kocasının evine gelen kadının baba evi ile arasında artık bir sevgi bağı kalmıştır. Bu yüzden eski Türkler’de baba evine çok giden gelinlerine “misafir gibi” denmektedir. Evlenecek kız için ise “kalın” (başlık) istenmektedir. Kalın ve çeyiz, evliliğin maddi güvenceleridir. Kalın, süt hakkıdır. Çeyiz ise babanın kızına karşı bir yükümlülüğüdür. Ayrıca evlilik için araçlar da gerekmektedir. Kız ile erkek evlilik için önceden aralarında anlaşmış olsalar bile, evlilik antlaşması için, kızın ve erkeğin ailesi araçların yardımına ihtiyaç duymaktadır. Bu durum ise evlilik olgusunun töre ve kanun temeline oturtulmasını sağlamıştır (Ögel, 1988: s. 254-255).

Eski Türk ailesinde kadının konumu ise emsal topluluklarla karşılaştırıldığında oldukça ileri sayılacak bir içeriğe sahiptir. Kafesoğlu, eski Türk toplumunda özgür olan ve Asya Hunlarından beri ata binip ok atan, birçok farklı sporu yapan ve savaflara katıldığı tespit edilen Türk kadınının çağdaşlarıyla kıyaslandığında toplumsal açıdan oldukça itibar sahibi olduğunu belirtmiştir (Kafesoğlu, 2010: s. 220-221).

Türkler, doğudan batıya doğru, Anadolu’ya gelirken dokuzuncu yüzyıl ile birlikte kitleler halinde İslam’a girmeye başlamışlardır. Türklerin din ve Tanrı anlayışları ile töre ve hukuk düzenlerinin İslam’la benzeşmesi yeni dinin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Türkler, Anadolu’ya geldiklerinde sahip oldukları eski Türk kültür miraslarını da bu yeni coğrafyaya taşımışlardır. Geldikleri bu yeni coğrafyadaki halklarla temasları ise büyük bir kültür sentezinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türklerin sahip olduğu bu kültür sentezi ise Osmanlı Devleti ile doruk noktasına ulaşmıştır.

Osmanlı, ulaşmış olduğu güçlü konumu sahip olduğu toplum yapısına borçludur. Bu noktada Osmanlı toplumsal yapısı, saray ve saray erkânının dışında yönetilenler şeklinde ikili bir ayrım göstermektedir. Toplumsal hiyerarşinin tepesinde saray ve saray erkânı bulunmaktadır. Saray erkânı Harem-i Hümayun (Osmanlı Saray Ailesi) ile kamu görevlilerinden oluşmaktadır. Kamu görevlileri ise kendi aralarında seyfiye (askeriye), ilmiye (ulema) ve kalemiye (bürokrasi) olmak

üzere üçe ayrılmaktadır. Yönetilenler de Müslüman ve Gayrı Müslim şeklinde ayrılmış olan reayadan¹ teşekkül etmiştir (Aksakal, 2018: s. 30).

İslami düşünce geleneğinde aile, toplumsal hayatın temeline yerleştirilmiştir. Bu sistemin parçası olan Osmanlı ailesi ise askeri zümrede büyük aileye denk düşerken, geniş halk kesimlerini oluşturan reaya sınıfı ise genişletilmiş çekirdek aile görünümündedir. Osmanlı ailesinde ortalama çocuk sayısı ikidir. Dolayısıyla ailenin nüfus ortalaması 4-5 civarındadır. Bu rakama genelde anne ve babalarla kim-sesiz çocuklarda dahil edilebilir. Osmanlı toplum yapısında çok eşlilik serbest olmasına rağmen reel hayatta tek eşlilik² hâkimdir. Aile kurumunun oluşmasında ise miras ve mülkiyet anlayışının teşvik edici bir rolü söz konusu değildir. Çünkü İslam, mülkiyeti küçültme eğilimli miras hukukunu benimsemiştir. İslam'ın getirdiği bir başka temayül de evlilik yaşını erkeğin buluş çağına kadar indirmesi, bir başka değişle de erken evliliklere cevaz vermesidir (Tabakoğlu, 2013: s.33).

Tabakoğlu, bu tespitleri ile Osmanlı ailesinin geniş aileden ziyade çekirdek aileye benzediğini iddia etmiştir. Ancak bu konuda Ortaylı'nın tespitleri ise oldukça farklıdır. Ortaylı, Osmanlı ailesi hakkında: "*Ailenin temel üretim birimi olduğu bütün geleneksel toplumlardaki gibi, Osmanlı toplumunda da geniş aile tipi her yerde görülür. Bu geniş aile, üç kuşağın bir arada yaşadığı, ama yakın akraba ve kardeşlerin ailelerini de içeren daha geniş bir birleşik topluluğun üyesidir... Osmanlı tahrir defterlerindeki kayıtlara göre hane denen birimi meydana getirenlerin nüfusunun beş kişi civarında hesaplandığını belirttik. Ancak hanenin her zaman bağımsız bir aile olduğunu düşünmek hatadır. Çoğunlukla bir avlunun etrafındaki konutlarda aynı ailenin üç kuşağından oluşan haneler bir sosyal ekonomik ünite halinde yaşarlar... Bu birliği, çoğu aynı mahallede bulunan yakın akrabalar tamamlar. Osmanlı mahallesinin sadece idari değil, aynı zamanda birbirinin zincirleme kefil olan yakın insanlardan müteşekkil bir sosyal topluluk olmasında, bu gerçek etkindir. Geniş ailenin bireyleri birlikte bir üretim birimi meydana getirirler...*" (Ortaylı, 2009: s.90) şeklinde tespitlerde bulunmuştur. Ortaylı bu tespitleriyle, Osmanlı ailesinin geleneksel geniş aileye denk düştüğünü ifade etmektedir. Hane, bağımsız olarak düşünüldüğünde sayıca küçük bir birim olarak görünmesine karşılık çevreye yayılmış, kan ve akrabalık bağları dikkate alındığında farklı hanelerden oluşan geleneksel geniş aile Osmanlı toplum yapısının temel birimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹ Osmanlı İmparatorluğunda yönetime katılmayan, askeri sınıf dışında kalan, geçimini tarım ve ticaretle sağlayan kesim.

² Klasik Osmanlı dönemi için tereke defterleri üzerinde yapılan çalışmalara göre birden fazla evlilik oranı %5-12 arasındadır. Yine birden fazla eşle evlilik oranı köylerde şehirlere göre düşüktür. Çok eşliliğin en büyük nedeni ise özellikle erkek çocuk sahibi olabilme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bkz. Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", Düünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Ed. Memet Zencirkıran, Dora Yayıncılık, Bursa, 2013.

Özellikle şehirde yaşayan Osmanlı ailesinin kullandığı evlerin mimari yapısı ise kadının toplumsal konumu hakkında bilgiler vermektedir. Osmanlı ailesinin kullandığı evlerde ortak olan temel mekân avlu ve bahçedir. Bunlar ise ailenin gündelik işlerini kolay bir şekilde görebilmesi için dış dünyadan yüksek ve kalın duvarlarla ayrılmıştır (Tabakoğlu, 2013: s. 34). Bu mekân kavrayışı her ne kadar kadına ev içerisinde rahat bir hareket tarzı sunsa da aynı zamanda bu durum toplumsal olarak kadının ev içi roller ile özdeşleştirildiğinin de bir göstergesidir. Yaşam alanı olarak daha çok kendisi için dizayn edilmiş bir özel alan söz konusudur. Kadın, daha çok ev ve annelikle ilintili roller ifa eden erkeklerle kıyaslandığında özellikle dışsallık noktasında ikincil bir toplumsal konuma sahip bir varlık olarak kabul edilmiştir.

Kadının toplum içindeki konumunun tespit edilebilmesine yardım edecek anahtar kavramlardan bir diğeri de boşanma olgusudur. Her ne kadar boşanma aileye zarar verdiği, ailenin çocuk yapma, yetiştirme ve sosyalleştirme işlevini aksattığı için tüm toplumlarda denetlenmek ve kısıtlanmak istenmiş olsa da sonuçta bir hak olarak düşünüldüğünde bu hakkın kullanılış tarzı, aile ve kadın hususunda önemli ipuçları vermektedir. Osmanlı toplumunda ise boşanma yetkisi ilke olarak erkekte bulunmakla birlikte bazen bu yetkiye kadınlar da sahip olmuşlardır. Ancak bu hak çoğunlukla, şiddete maruz kalan sultan kızları ya da eşleri tarafından kullanılabilmiştir (Kurt, 2010: s. 346). Bu tespit üzerinden hareketle, toplumun çoğunluğunu oluşturan reaya ailesindeki kadınların boşanma noktasında erkekle kıyaslanamayacak dezavantajlı bir konuma sahip oldukları anlaşılmaktadır. Kısaca toplumsal anlamlandırma süreci hayatın birçok alanın da kadının aleyhine işlemektedir.

Osmanlı kadını bir bakıma Tanzimat'a kadar oldukça geleneksel ve kapalı bir dönem yaşamıştır. Tanzimat ile birlikte ülke de yaşanan değişim aynı zamanda Osmanlı kadını da yakından etkilemiştir. Bu değişimin en somut örnekleri olarak; kızlar için okullar açılmaya başlanmış, arazi kanunlarında yapılan değişikliklerle ölen babanın mirasından kız çocuklarının da pay alması sağlanmış, cariyelik sistemi yasaklanmış ve evlenen kızlardan alınan "gelinlik vergisi" ise ortadan kaldırılmıştır (Altındal, 1994: s. 181).

Geleneksel bir formasyon üzerine inşa edilmiş olan Osmanlı Devleti'nin modernleşmesinde temel olabilecek yapısal reformlar ise daha çok II. Meşrutiyet sürecinde hayata aksetmiştir. Modernleşme yalnızca siyasal yapıyı değil aynı zamanda toplumun yeniden yapılanmasında da etkili olmuştur. On dokuzuncu yüzyılla birlikte Osmanlı, sosyal, siyasal, ekonomik, hukuk ve eğitim gibi birçok alanda modern olarak atfedilen dünyaya ayak uydurmak ve ilerlemek adına yoğun bir değişim ve dönüşüm süreci geçirmiş, bu süreç ise hem Osmanlı ailesini hem de Osmanlı kadını doğrudan ve dolaylı bir şekilde etkilemiştir. Toplumun yeniden yapılandırılmasına dönük atılan çoklu adımlar, aynı zamanda Osmanlı kadının toplumdaki konumunun da değişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla, Osmanlı kadını-

nın toplum içerisindeki konumu, modernleşme ile paralellik arz eden bir değişim sürecini yaşamıştır. Gelinen noktada geçmişte sadece ev içinde annelik ve eş rolleriyle sınırlandırılmış olan kadın, artık toplumsal yaşamda farklı statüler elde etmek için taleplerde bulunan bir aktöre dönüşmüştür (Çakır, 1996: s. 22).

Bu taleplere paralel olarak bu dönemde çoğu feminist karakterli olmak üzere çok sayıda kadın derneği kurulmuştur. Yine, Birinci Dünya Savaşına bağlı olarak ortaya çıkan erkek nüfus kaybı da kadınların toplum ve çalışma hayatına daha fazla katılmalarına yol açmıştır. Yenileşme süreci içerisinde ailenin eksen teşkil ettiği geleneksel hayat tarzı ise zamanla batılı bir hale evrilmiştir. Tabakoğlu, kadın erkek ilişkilerindeki klasik mahremiyet anlayışının da bu dönemle birlikte değiştiğini iddia etmiştir (Tabakoğlu, 2013: s. 34-35). Bütünsel olarak değerlendirildiğinde batılılaşma yönünde yenileşme hareketlerinin görüldüğü on dokuz ve yirminci yüzyıl, Türk toplumsal yapısında önemli kırılmaların yaşandığı bir dönem olarak kayıtlara geçmiştir. Bu dönemde yaşanan kırılmalar ise aile kurumunu ve toplumdaki kadın algısının çok yönlü değişimini gündeme getirmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak Türk kadını toplumsal hayat noktasında hem özel alanda hem de kamusal yaşantı da geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde kazanımlar elde etmiştir.

Cumhuriyet ve beraberinde yaşanan devrim süreci ise Türk toplumu için yeni bir hayatın kapılarını açmıştır. Tanzimat'la başlayan değişim süreci Türk Devrimleriyle zirveye çıkmıştır. Seküler ve modern bir toplum ideali üzerinden hayatın top yekûn değişimini öngören bu süreç hem Türk ailesinin yapısını hem de Türk kadınının toplumsal konumunu derinden etkilemiştir. Çağdaşlaşma hedefinin bir sonucu olarak Cumhuriyet, sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamı değiştirmeye yönelik yasal düzenlemeler aracılığıyla Türk toplumuna yeni alışkanlıklar, yaşam tarzları ve davranışlar kazandırmaya çalışmıştır.

Merkezi yönetimin başlattığı siyasal ve yasal düzenlemelere ilaveten, tüm dünyada hızla yol alan modernleşme ve küreselleşme adımlarının da Türk toplumsal değişiminde belirgin etkisi olduğu açıktır. Temelleri büyük ölçüde on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında atılan batılılaşma süreci, Cumhuriyetle birlikte hız kazanmış ve toplum, bu yeni süreçte giyim-kuşam, adab-muaşeret, konuşma ve cinsiyet rolleri gibi gündelik yaşama dair birçok farklı unsuru içeren bir değişim sürecini yaşamıştır (Kurt, 2013: s. 351). Dolayısıyla Cumhuriyetle birlikte hem aile kurumu hem de kadının toplumsal konumu önemli bir değişim geçirmiştir. Bu değişim sürecinde Türk kadını hem siyasal hem de toplumsal açıdan birçok kazanım elde etmiştir. Kadınlar, medeni kanunla birlikte değişen koşullara bağlı olarak aile içerisindeki konumlarını hukuksal bir güvenceye kavuşturmuş bu durum ise aile kurumunun dönüşümünü sağlamıştır. Hem aile mallarının yönetiminde hem de ölümden sonra servetin paylaşılmasında kadın, erkekle eşit haklara kavuşmuştur. Evlilik anlaşmaları yasalar ile güvence altına alınmış ve erkeklerin çok eşli evlilikler yapması yasaklanmıştır. Daha birçok değişiklikle kadın ve erkek arasındaki geleneksel ilişki tarzı daha eşitlikçi bir hale dönüşmüştür. Geleneksel geniş aile mo-

deli yaşanan değişime paralel olarak özellikle kentleşmenin etkisiyle modern çekirdek aileye doğru evrilmiştir. Ailenin kurulma tarzı değişmiş, görücü usulü evlilikler yerini anlaşmaya dayalı evliliklere bırakmıştır. Artan eğitim ve kariyer olanakları evlenme yaşının yükselmesine neden olmuş ve kadının geleneksel annelik ve ev kadınlığı rolü toplumsal anlamlandırma sürecinde değişmeye başlamış bu durum ise kadınların kamusal hayatta daha etkin roller üstlenmesinin toplumsal ve hukuksal zeminini hazırlamıştır. Edilgen ve ikincil bir toplumsal konumdan, aktif ve erkeklerle rekabet edecek, eşitlik arayan bir kadın profili hayatın her alanına aksetmiştir.

IV. Değişen Aile Kurumu ile Beraber Yaşlı ve Genç Gelin Karşılaştırması: Ağrı İli Örneği

Aile kurumu içerisinde, gelinlik rolünü, yaşlı ve genç gelinler üzerinden gözlemlemek amacıyla Ağrı ilinde ikamet eden 12 gelin (6 yaşlı, 6 genç) ile birebir nitel görüşmeler yapılmıştır. Yaşlı gelinlerin yaş aralığı 45-70 iken genç gelinlerin yaş aralığı 25-40 aralığından oluşmaktadır. Görüşmeler için farklı yaş aralığında bulunan gelinleri seçmekteki temel amacımız; gelinlik/kadınlık rollerinin farklı dönemler içerisinde nasıl olduğunu ve gelinlik/kadınlık kavramının zaman içerisinde ne tür bir değişim geçirdiğini tespit etmektir.

Genç gelinler ortalama 15 yıldır evli oldukları için, sorulan sorulara, 15 yıllık gelinlik deneyimleri üzerinden cevaplar vermişlerdir. Yaşlı gelinler ise ortalama 25 yıllık evlilikleri göz önünde bulundurularak, genç gelinler ile yapılacak karşılaştırmanın önemi açısından, evliliklerinin ilk 15 yılında yaşadıkları deneyimler üzerinden yanıtlar vermeleri istenmiştir. Araştırma konusuyla bağlantılı olarak tüm görüşmecilere 15 ortak soru yöneltilmiştir. Görüşmeci genç ise; annelerinin veya aynı yaş grubunda yer alan yakın çevrelerinin gelinlik dönemleri ile kendi gelinlik dönemleri arasındaki kıyası, görüşmeci yaşlı ise; kızlarının veya yakın çevrelerinde aynı yaş grubunda bulunanların gelinlik dönemleri ile kendi gelinlik dönemlerini kendi gözlemleri üzerinden kıyaslamaları istenmiştir.

Görüşmeler, görüşmecilerin bizimle kurduğu samimiyete bağlı olarak ortalama yarım saat sürmüştür. Görüşme süresince görüşmeciyi verdiği cevaptan saptıracak, yönlendirici bütün söylemlerden kaçınılmıştır. Görüşmeler, objektiflik ve derinlik iddiamız için, büyük bir hassasiyetle yürütülmüştür. Gelinlik, annelik, kadınlık rollerini anlatarak bize mahremiyetlerini açan gelinlere karşı, mahremiyetlerini gözeterek, olabildiğince açık ve şeffaf bir dil kullanılmaya gayret edilmiştir. Bu noktada özel hayatlarını detaylıca sorgulamamaya ve duygusal bir rahatsızlık vermemeye özen gösterilmiştir.

Görüşmelerin objektifliğini zedelememek için alınan yanıtlar, herhangi bir müdahalede bulunulmadan, doğrudan aktarılmıştır. Direkt olarak alınan cevaplar

görüşmecilerin genç-yaşlı oluşu ve yaşları belirtilerek, GG(yaşlı)³, YG(yaşlı) şeklinde aktarılmıştır.

Modernleşme ile birlikte aile kurumundaki değişimin temel parametrelerinin başında ailenin kuruluşundaki eş edinme yolları ve evlilik süreci temel konular arasında yer almaktadır. Geleneksel ailelerde sıkça görülen akraba evliliği ve görücü usulü evlilikler etkisini yitirmiş, eşler genel olarak tanışarak ve kendi özgür iradeleriyle aile kurmaya başlamışlardır. Ayrıca geleneksel dokunun önemli bir unsuru olarak evlilikleri belirleme de ebeveynlerin etkisi de zamanla azalan bir seyir izlemektedir. Bu durumu test etmek amacıyla görüşmecilere “Evlilik süreciniz nasıl gerçekleşti, tanışarak mı evlendiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

“Buraya öğretmen olarak atandıktan sonra eşimle aynı okuldaydık. Bir okul yemeğinde buluşup konuşmaya başladık bir ay konuştuk ve bana niyetinin ciddi olduğunu söyledi. Sonra nişanlandık 4-5 ay nişanlı kaldık. Tanışarak evlendik.” (GG. Yaş 33)

“Tanışarak evlendik. Eşimle 3 yıl arkadaşlığımız oldu sonra 2 yıl da nişanlı olarak kaldık. Sonra ailem eşimle görüştüğümü anladı ve önce rıza göstermediler ama ben onları ikna ettim.” (GG. Yaş 37)

“Tanışarak evlendik. Katıldığım bir düğünde eşim beni görmüş... Tanışmak istemişti. Sonra konuşmaya başladık 4 ay sevgili olduk. Sonra eşimin ısrarı üzerine nişanlandık ve 6 ay nişanlı kaldık. Bu süreç tam 10 ay sürdü sonra evlendik zaten.” (GG. Yaş 29)

Genç gelinlere göre yaşlı gelinlerin eş seçimleri ve evlilik öncesi süreçleri daha farklı gerçekleşmiştir. Aynı soruya yaşlı gelinlerden daha farklı cevaplar alınmıştır:

“Eşim amcamın oğluydu. Büyükler karar verdi... Nişanlandıktan sonra görüşmeye başladık”(YG. Yaş 57)

“Eşimi tanıyordum amcamın oğluydu. Babalarımız amca çocuğuydu... Onlar karar aldı biz almadık ki... Kader... Biz de ses etmedik. Namustur... Biz karşı gelemeyiz.” (YG. Yaş 68)

“Görücü usulü evlendim. Eşim eniştemin amcasının oğluydu. Araya birileri girdi öyle evlendik.” (YG. Yaş 51)

Anlaşılabacağı üzere yaşlı gelinlerin eş seçiminde ve evlilik öncesi süreçte kendi kararlarından ziyade aile büyüklerinin kararlarının belirleyici olduğu ve genellikle de akraba evlilikleri yaptıkları anlaşılmaktadır. Buna karşılık genç gelinler

³ Görüşmelere yer vereceğimiz bu bölümde görüşmeciler, görüşmecinin genç ve yaşlı olma kriterine bağlı olarak aralarındaki tesadüfi bir sıralamayla, genç ise GG (Genç Gelin), yaşlı ise YG (Yaşlı Gelin) olarak aktarılacaklardır. Bununla beraber görüşmecinin yaşı, yaşlı veya genç olduğunu belirten ifadenin yanında yer alacaktır.

ise tanışarak evlendiklerini, evlilik öncesinde ise belirli süreler dâhilinde eşleriyle görüştiklerini bildirmişlerdir. Yaşlı gelinler arasında, aralarındaki yaş farkına paralel olarak YG. (Yaş 68)'nin verdiği cevaplar, yaşlı gelin grubu arasında da evlilik sürecinin farklı bir şekilde geliştiğini göstermektedir. YG. (Yaş 68), tamamen ebeveynlerinin yönlendirmesiyle evlenmeyi kabul etmiştir. Ebeveynlerinin kendisi için uygun buldukları eş adayına olumsuz bir yanıt veremeyeceğini ve böyle bir durumda namusuna laf edileceğini *“namustur... biz karşı gelemeyiz”* sözleri ile aktarmıştır. Görüşmecilerin *“Tanışarak mı evlendiniz?”* sorusuna verdikleri cevaplara paralel olarak, yaşlı gelinlerin genellikle akraba evliliği yaptıkları ancak buna karşın genç gelinlerin ise akrabalık bağları bulunmayan eşleri ile tanışarak evlendikleri ve evlilik öncesi için de nişanlılık ya da flört diye adlandırılan bir süreyi beraber geçirdikleri gözlemlenmiştir. Eş edinme ve evlilik öncesi süreç iki grupta farklı şekillerde karşılık bulmuştur.

Evlilik yaşı da modernleşen aileyle beraber değişime uğrayan bir diğer konudur. Evrensel bir evlilik yaşı söz konusu olmasa da gelenekselden moderne doğru ilerleyen süreçte evlilik yaş ortalaması sürekli artan bir ivme göstermiştir. Evlilik yaşının, genç ve yaşlı gelinler arasındaki kıyası için görüşmecilere *“Kaç yaşında evlendiniz, ideal evlilik yaşı sizce kaçtır?”* sorusu sorulmuştur. Bu soruya yaşlı gelin görüşmeciler sırasıyla;

“15 yaşında evlendim. Bence ideal evlilik yaşı 19-20’dir.” (YG. Yaş 45)

“20 yaşında evlendim. Bizim dönemimizde daha genç evlenirdi kızlar. 15-16 gibi... 21-22 için evde kaldı diyorlardı.” (YG. Yaş 57)

“18 yaşında evlendim. Biz biraz daha büyümeyi isterdik ama anne-babamız karar almış... Babamın evinde biraz daha kalmayı isterdim. O dönem sevgililik gibi şeyler yoktu. Şimdi konuşup anlaşıyorlar ama o dönemlerde aileler oturur karar verirdi... İkimizin de aklında evlilik yoktu.” (YG. Yaş 68) yanıtlarını vermişlerdir.

Verilen yanıtlardan yaşlı gelinlerin genel olarak 20 yaş altında evliliklerini gerçekleştirdikleri ve onlara göre de ideal evlilik yaşının 19-20’li yaşlar olduğu anlaşılmıştır. Görüşmecilerden YG. (Yaş 57)'nin 20 yaşını aşan kızlar için *“evde kaldı”* olarak ifade ettiği durum ise toplumsal anlamlandırma sürecinde özellikle kadınların erken evlendirilmelerine dönük geleneksel toplumlarda var olan algıyı yansıtan somut bir örnek olarak okunabilir. Bu tür etiketlendirmeler aynı zamanda kadınların erken evlenmelerini veya evlendirilmelerini sağlamak için bir baskı ve yaptırım aracı olarak da kullanılabilir. Genç gelinlerden, aynı soruya alınan yanıtlar ise oldukça farklıdır:

“Ben 20 yaşında evlendim ama ideal evlilik yaşı 25’tir. Ben biraz erken evlendim.” (GG. Yaş 25)

“23-24 ideal evlilik yaşı bence... Ben de 22 yaşında evlenmişim.” (GG. Yaş 32)

“23 yaşındayken evlenmişim. İdeal evlilik yaşı bence 24-25... ben erken ayrıldım evden.” (GG. Yaş 31)

Yaşlı ve genç gelinlerin verdikleri cevaplardan evlilik yaşı ortalamasının zamanla yükseldiği ve buna bağlı olarak da yaşlı gelinlerin ortalama 20 olarak belirledikleri ideal evlilik yaşının, genç gelinlerde ortalama 25 yaşına çıktığı görülmektedir. Modernleşmeyle birlikte kadının kamusal yaşamda daha aktif olması, artan eğitim ve kariyer olanakları gibi etkenler nedeniyle evlilik yaş ortalaması her geçen gün yükselmektedir. Geleneksel toplumlarda görülen erken yaş evlilikleri modern yaşamla birlikte azalan bir seyir izlemektedir.

Değişimin anlaşılabilirliği alanlardan bir diğeri de evlilik sonrasında ailenin nerede ve kiminle yaşayacağıyla ilgilidir. Patrilokal (baba yerli) evlilik, yerleşim yerine göre geleneksel topluluklarda sıklıkla yapılan bir evlilik türüdür. Bu evlilik türünde evlenen kadın evlendiği erkeğin ailesine katılır ve onlarla beraber aynı mekânda yaşamını sürdürür. Günümüzde ise çiftlerin patrilokal (baba yerli) ya da matrilokal (ana yerli) evliliklerden ziyade neolokal (ev açma) evlilikler yaptığı sıklıkla görülmektedir. Ayrıca yeni evli çiftlerin neolokal evlilikler yapmaları, yeni bir ev içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri, modern dönemle özdeşleşen çekirdek ailelerin ortaya çıkmasının temel nedenlerinden biridir. Değişim geçiren konulardan bir diğeri de başlık parasıdır. Örneklerine günümüzde de rastlayabileceğimiz başlık parası, geleneksel dönemde sıklıkla karşılaşılan bir ritüeldir. Nitekim günümüzde, tamamen ortadan kalmamakla birlikte, başlık parası olgusu geçmişle kıyaslandığında azalan bir seyir izlemektedir. Evlilik sonrası yerleşim yeri ve başlık parası olgusunu test etmek amacıyla, görüşmecilere “Evlilik için başlık parası alındı mı, evlendikten sonra yeni bir evde mi oturmaya başladınız?” soruları yöneltilmiştir. Görüşmecilerden;

“O dönemin parası ile benim için 200 lira başlık aldılar. O dönemler başlık alınması normaldi... Şimdiki gençler olmaz diyor. Evle birlik⁴ geldim. Eltimle beraber evde 2 gelindik. Sonra elim evden ayrıldı ben kaynanamla kaldım. Kaynanam öldü çoktandır... Hala bu evdeyim.” (YG. Yaş 57)

“Başlık parası alındı benim için. Başlık evliliğin devamlı olması için önemlidir. Kızım için de başlık isteyeceğim sonra alıp ona vereceğim. Boşanmasın diye... Evle birlik geldim. 5 yıl kaldım. Sonra eşim işlerini düzeltince ayrıldık evden.” (YG. Yaş 48)

“Benim için başlık aldılar. Evet... Doğru. Evlendikten sonra evle birlik geldim. 8 yıl eşimin ailesiyle kaldım. Sonra çocuklar büyüdü... Eşim dedi ki biz

⁴ Gelinlerin tamamı patrilokal (baba yerli) evlilik türüne, görüşme boyunca, *evle birlik-birlik ev* şeklinde ifade etmişlerdir.

sıgırmıyoruz bu eve. Sonra kavga gürültü ile evden ayrıldık zaten.” (YG. Yaş 68) yanıtları alınmıştır.

Yaşlı gelin grubunda yer alan 6 görüşmecinin tamamı için aileleri başlık parası almışlardır. Bu grupta yer alan 6 görüşmeci için ortak olan bir diğer nokta ise hepsinin patrilokal evlilik yapmış olmasıdır. Buna karşın, aynı sorulara genç gelinler ise;

“Başlık parası alınmadı. Eşimin ailesini tanımasaydık da almazlardı. Ama bence istenmeliydi. Eğer eşlerin ev kurma imkânı yoksa başlık alınıp onlar için harcanmalı... Evle birlik kalmaya niyetim yoktu ama eşimin durumu müsait değildi bu yüzden 5-6 ay evle birlik kaldım. Eşim işe girdiği gibi evden ayrıldık. Ayrı bir eve...” (GG. Yaş 37)

“Başlık parası benim için alınmadı. Zaten bizim ailede öyle bir şey istenmez ki... Eşimle direkt ayrı bir eve çıktık. Evle birlik hiç kalmadım.” (GG. Yaş 29)

“Başlık parası istenmedi. Öyle bir şey yok artık. Ben başlık alınmasına karşıyım... Kadının para karşılığında veriliyor olması manevi açıdan beni rahatsız ediyor. Maddi açıdan ise düğün zaten masraflı... Başlık iki tarafa da yük olur. Doğru bulmuyorum. Biz evlendikten sonra ayrı bir eve çıktık. Kendi evleri bize yetmez zaten. Hepimizin kalması mümkün değil.” (GG. Yaş 33) yanıtlarını vermişlerdir.

Yaşlı gelinler için istenen başlık parası genç gelinler için söz konusu edilmemiştir. Aynı zamanda genç gelinlerden sadece birisi ekonomik yetersizlikler nedeniyle kısa bir süreliğine birlik olarak eşinin ailesi ile yaşadığını beyan etmiştir. Bu durumu da “eşim işe girdiği gibi evden ayrıldık ayrı bir eve çıktık” cümlesi ile açıklamıştır. Yine, GG (Yaş 37), başlık parasının alınmasını doğru bulduğunu aktarmıştır. Gerekçe olarak ise “eğer eşlerin ev kurma imkânı yoksa başlık alınıp onlar için harcanmalı” şeklinde ifade etmiştir. Alınan yanıtlar gelenekselden moderne geçişin örneği olarak hem başlık olgusu noktasında hem de patrilokal evlilikler hususunda önemli bir değişim yaşandığını göstermektedir. Bu durum ise kırsal toplumlarda aile ve kadın algısının geçirdiği değişimin somut bir göstergesi olarak okunabilir.

Öte yandan modernleşme süreciyle birlikte kadın aktif olarak üretime katılmaya başlamış ve ekonomik özgürlüğünü kazanmıştır. Geleneksel dönemde üretim genellikle ev içerisinde, hanede gerçekleşmekteydi. Kadın, üretim içerisindeki iş bölümünün bir parçası olsa dahi, çoğunlukla evin düzenini sağlamak, çocuklarla ilgilenmek, ev işlerini yapmak gibi sorumluluklarla yükümlüydü. Geleneksel dönemde kadının iş hayatında yer alması, nadir rastlanılan bir durumdu. Bu durumun gözlemlenmesi için görüşmecilere yönelttiğimiz “eşiniz çalışmanıza karşı mı / çalışmanızı ister miydi?” sorusuna karşılık olarak;

“O zamanlar kadınlar pek çalışmıyordu. Tuhaf karşılanıyordu. Dışarıdan hoş görülmiyordu. Ama bir mesleğim olsaydı belki eşim izin verirdi... O dönem bir arkadaşım bakkala bakıyordu. Herkes kız çocuğu bu işi yapar mı diye düşünüyordu.” (YG. Yaş 61)

“Eşim asla istemezdi çalışmamı. Kadın çalışmaz... Ama bu dönemde gelin olsaydım çalışmayı isterdim.” (YG. Yaş 48)

“Kocam ev kadını istiyordu. O zamanlar kimse çalışmıyordu ki zaten. Şimdi kanun değişmiş kadınlar çalışıyor... Bizim okuma-yazmamız yok. Kim bizi işe alırdı... Ben imza atamıyorum.” (YG. Yaş 68) cevaplarını vermişlerdir.

Yaşlı gelinlerin tamamı gelinliklerinin ilk yıllarında var olan mahalle baskısına atıfta bulunarak, genellikle o dönemde kadınların çalışmasının hoş karşılanmadığını, eşlerinin de bu duruma müsaade etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Aynı soruya genç gelinlerden;

“Eşim çalışmama karşı değil. Bir süre çalıştım ben zaten. Kadının çalışmasını doğru buluyorum. Ekonomik özgürlüklerini ellerine almaları lazım... Bir gelirim olmasa ev içinde alınan kararlarda beni ön plana çıkartıyor. Bu çok önemli... Bana söz hakkı veriyor.” (GG. Yaş 37)

“Bir mesleğim olsaydı izin verirdi tabii... Kamu görevlisi olsaydım çalışmamı isterdi. Eğer kadının mesleği varsa çalışmalı evde kalmamalı...” (GG. Yaş 29)

“İşim eşim için hiç problem olmadı. Zaten aynı ortamda çalışıyorduk. Öğretmen olmasaydım eğer kamu dışında çalışmama müsaade etmeyebilirdi. Şimdi bazen bana çok yorulduysan eğer ücretsiz izne ayrıl diyor. Çocuk da olunca biraz yoruluyorum açıkçası...” (GG. Yaş 33) yanıtlarını aldık.

Genç gelinler, genel olarak çalışma ve ekonomik özgürlük konusunda yaşlı gelinlerden farklı cevaplar vermişlerdir. Verilen cevaplardan hem kadınların hem de eşlerinin çalışma konusundaki tavırlarının değiştiği anlaşılmaktadır. Özellikle kamu kurumlarında çalışma noktasında herhangi bir problem olmayacağı belirtilmiş ancak özel sektör bağlamında güven noktasında ise negatif bir algının olduğu verilen cevaplara yansımıştır. Öte yandan genç gelinlerin verdikleri cevaplarda, kadının çalışarak elde ettiği gelire birlikte ev içerisinde otorite paylaşımı noktasında da önemli kazanımlar elde edebileceğine ilişkin düşüncelere sahip oldukları görülmüştür. GG. (Yaş 37)'nin *“Bir gelirim olmasa ev içinde alınan kararlarda beni ön plana çıkartıyor. Bu çok önemli... Bana söz hakkı veriyor”* cümlesi bu durumu iyi bir şekilde özetlemektedir.

Geleneksel ve ataerkil toplum yapısında bireylerin rol ve davranışları erkek egemen bir bakış açısıyla dizayn edilmiştir. Bu durumu aile içi ilişkilerde de görmek oldukça olasıdır. Özellikle geleneksel geniş ailelerde kararlar genellikle erkekler tarafından alınmaktadır. Fakat zamanla aile içerisindeki kadın-erkek ilişkisi de

yeni bir forma bürünmüştür. Modern çekirdek ailelerde, aileyi ilgilendiren kararların alınmasında erkek kadar kadında söz sahibidir. Kararlar genel olarak ortak alınmaktadır. Artık kadın, alınan kararlara uymak zorunda olan pasif bir varlık olmak yerine, alınan kararlara bizzat katılan özne olma vasfına sahip bir karakterdedir. Bu değişimi gözlemek amacıyla görüşmecilere “evde kararları kim alır?” sorusu yöneltilmiştir:

“Karar eşimin kararıydı hala da öyle... Onun dediği geçerliydi. Bana sıra gelmezdi ki...” (YG. Yaş 51)

“Bizim yörede ön planda kararları erkekler alır ama akıllı kadın kararları ortak almayı sağlar. Emrivakiyi sevmez. Tatlı dil ile... yavaş yavaş...” (YG. Yaş 48)

“Evle birlikte ne ben ne de Kemal (kocas) karar alamazdı. Kaynanamın sözü geçerdi. Evden ayrıldıktan sonra biz karar almaya başladık.” (YG. Yaş 68)

Yaşlı gelinler kararların alınması hususunda verdikleri cevaplarda eşlerinin belirleyici olduklarını ifade etmişlerdir. Yine birlik evde oturan gelinler arasında kararların alınma hususunda kayınpeder ve kaynanaların da etkin oldukları anlaşılmıştır. Aslında geleneksel ataerkil formun halen daha aile içi kararlarda belirleyici olduğu görülmektedir. Aynı soruya genç gelinler ise;

“Bizde bu durum değişiyor. Bazen o karar veriyor bazen ben... Konuya bağlı aslında. Ama küçük bir farkla benim daha çok karar aldığımı söyleyebilirim.” (GG. Yaş 32)

“Evde kararları birlikte alırız. Konuşuruz ikimizin de fikri olur. Maddi konular olduğunda ya da büyük kararlar olduğunda beraber alıyoruz.” (GG. Yaş 29)

“Eşim bana fikrini söylüyor. Ben de bana uyup uymadığını söylüyorum. Öyle karar alıyoruz. Yani ortak, konuşuyoruz mantığımıza hangisi uyuyorsa o kararı alıyoruz.” (GG. Yaş 33) cevaplarını vermişlerdir.

Anlaşılabacağı üzere genç gelinler modernleşmeyle birlikte alınan kararlara daha yoğun katılmakta, karar alım süreci eşitlikçi bir tarza doğru evrilmektedir. Ayrıca, karar alma sürecinde ailenin diğer üyelerinin etkisinin ise oldukça azaldığı anlaşılmaktadır. Yaşlı gelin görüşmeciler “eşiniz ev işlerinde size yardım ediyor mu?” sorusuna ortalama yakın cevaplar vermişlerdir.

“Yok, yok! Hiç yardım etmezdi. Bir bardak su bile içmezdi kendi başına.” (YG. Yaş 57)

“Kesinlikle yardım etmezdi. Ben de iş yapmasını istemem. Zaten dışarıda yoruluyor...” (YG. Yaş 48)

“Çok zaman yardım ediyordu ama bunu ailesinden gizliyordu. Ailesi olmadığı için çok ev işi yapıyordu.” (YG. Yaş 51)

Bu yanıtlar ile eşlerin ev işlerine yardım etmedikleri görülmüştür. Yaşlı gelinler ortalama birbirlerine yakın cevaplar verirken aralarından sadece birisi eşinin ev işlerine yardım ettiğini söylemiş ancak bu yardımı da anne ve babasından gizlenerek yaptığını belirtmiştir. Geleneksellik erkeği dış dünyaya ait bir varlık olarak tanımladığı için ev ile ilgili işler erkeklikle tezat olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle geleneksel toplumlarda erkeklerin bu yönde eğilimlerinin kınanacak olması bu tür davranışların ya hiç yapılmamasına ya da gizli bir şekilde yapılmasına neden olmaktadır. Yine, görüşmecilerin verdikleri yanıtlardan hareketle, birlik olarak aynı evde yaşamının dezavantajları ise göz önüne serilmektedir. Çiftlerin arasındaki ilişkiye etkisi bakımından, kaynana-kayınpeder ya da diğer ev ahalisinin varlığının, eşlerin davranışı üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, görüşmecinin eşinin, sadece yakın çevresinin değil aynı zamanda sosyal çevresinin de etkisinde kaldığı hissedilmektedir. Nitekim süreç içerisinde aile yapısı değişse de yörede bulunan evli erkeklerin, eşlerine yardım etme konusunda mahalle baskısı olarak adlandırabileceğimiz sosyal çevrenin belirleyiciliği karşısında oldukça çekingen davranışları anlaşılmaktadır. Aynı durumun halen daha varlığını sürdürmesi genç gelinlerin verdikleri cevaplardan da anlaşılmaktadır:

“Ev işlerine kocam yardım ediyor. Ben okuduğum için ev işlerinde biraz acemiydim. Bu yüzden yardıma ihtiyacım vardı. Burada birazcık şey var... Erkek yapmaz, erkek etmez gibi bir düşünce var. Eşim ilk zamanlarda yardım etmeyi kabul etmedi. Dışarıdan kimse evimizin içini görmüyordu, bilmiyordu ama eşim konuşurlar diye çekiniyordu. İlk zamanlar kabul etmese de sonraları bana yardım etmeye başladı.” (GG. Yaş 29)

“Bir kere tek yardım etti bana. Ben ameliyat olduğum için... Bana dedi ki Dilek bunu sakın kimseye söyleme dedi. İçinde bana yardım etme isteği var ama dışarıdan ne söylerler diye korkusu var. Onu maço, taş fırın erkeği bilsinler istiyor.” (GG. Yaş 31)

Genç gelin görüşmecilerin yanıtlarından, erkeklik algısının, ailenin geçirdiği evrime oranla daha ağır bir şekilde dönüştüğü anlaşılmaktadır. Erkekler, eşlerine yardım etmek isteseler dahi bilhassa anne, baba ve sosyal çevrenin baskısı veya korkusuyla daha çekingen davranma eğilimi sergilemektedirler. Bu durum ise çevresel etkenlerin erillik duygusundaki baskınlığına işaret etmektedir.

Aile ve kadın olgusuna dönük değişimin somut bir şekilde gözlenebileceği alanlardan birisi de boşanma olgusudur. Geleneksel toplumlarda ömür boyu sürmesi beklenen bir ilişki tarzı olarak evlilik modernleşme ile birlikte farklı bir kimlik kazanmıştır. Eşler birtakım sebeplerden dolayı evliliklerini kolayca sonlandırabilmektedir. Aile sosyolojisi içerisinde, boşanma genel olarak “evliliğin başarısızlığı” olarak ele alınmaktadır. Oysa nasıl ki evlilik, toplum içerisinde doğal bir süreç olarak karşılanıyorsa, boşanma da eşlerin anlaşamaması durumunda gerçekleşebilecek normal bir olgudur. Boşanmaların son yıllarda nispeten artması ise kadın üzerinden

karşılık bulmaktadır. Mevcut geleneksel algı boşanmaların temel sebebi olarak, annelik ve ev kadınlığı rolleri ile özdeşleştirilen kadının yeni roller kazanması, sosyal yapı içerisinde yeni kimlikler edinmesi ve bu yüzden aileyi ve ona yüklenen sorumlulukları ihmal etmesi üzerinden açıklamaktadır. Aslında bu anlamlandırma bir bakıma ataerkil bakış açısından kaynaklanmaktadır. Yeni kazanımların birçoğundan mahrum olan geleneksel kadın, aile içerisinde şiddet veya aldatılma gibi tahammülü zor olaylar yaşasa dahi, evliliğini devam ettirmek zorunda kalmıştır. Nispeten geleneksel döneme daha yakın olan yaşlı gelinlerin tamamı “ne olursa evliliğinizi sonlandırırınız / herhangi bir sebepten ötürü boşanmak ister miydiniz?” sorusuna birbirine yakın yanıtlar vermişlerdir. Verilen yanıtlar, yaşadıkları tüm olumsuzluklara rağmen, kendi koşulları içerisinde bir hak iddia edemeyen yaşlı gelinlerin çarpıcı gerçekliğini gözler önüne sermektedir.

“Sorunlarımız olsa da mecburen evliliğimizi devam ettirmek zorundaydık. Çocuklarım için... Adam (eşi) ne kadar kötü olsa da ben o çocuklara bakmak zorundaydım. O çocukları kime bırakabilirim ki... Ben her şeye çocuklarım için katlandım.” (YG. Yaş 61)

“Zor durumlara rağmen evliliğimize devam ettim. Şimdi gençler evliliğe değer vermiyor. Namus çok önemli, ha diye ayrılmaz! Çocuklarım vardı. Çocukların anneye ihtiyacı var...” (YG. Yaş 48)

“Beni aldattığını gözlerimle gördüm (eşinden bahsediyor) ama ben bunu hiç problem etmedim. Ben kocamı bir gün üzmedim. Aldatabilir erkektir... Çocuklarım vardı onları bırakamazdım.” (YG. Yaş 51)

Yaşlı gelinler tüm zorluklara ve olumsuzluklara ortak bir payda çerçevesinde direnmek zorunda kalmışlardır. Yaşlı gelinlerin tamamı çocuklarını her ne olursa olsun bırakmak istememişlerdir. Erkeklik ve namus algıları yaşlı gelinlerin bilinçlerine o kadar derin işlemiştir ki; aldatmak gibi nahoş bir olay erkek cinsi üzerinden temize çıkartılmış, namus kavramı yalnızca kadınla özdeşleştirilmiştir. Hem toplumsal korku/baskı hem de erkeğe ekonomik olarak bağımlılık kadının tahammül sınırlarını olabildiğince genişletmiştir. Zaman içerisinde yaşanan değişim ise genç gelinlerin algılarında farklı bir karşılık bulmuştur;

“Şiddet ve sorumsuzluk son olarak tahammül edemeyeceğim şeyler... Bunlara göz yumamam. Annem aynı sorunları yaşamış ona sorduğumda ben sizi bırakamazdım diyor. Ama şimdiki gelinler bunu düşünmezler ki... Kadın ayrıldıktan sonra devlet ona yardım ediyor artık. Eskilerde böyle bir şey olmadığı için kadınlar korkuyordu.” (GG. Yaş 29)

“Aileyi yıpratcak boyuta gelince anlaşmazlık... o zaman ayrılırsın. Mecbur değilsin. Kimse kimseyi çekmek zorunda değil ama küçük bir sorunu büyütüp ayrılmak mantıklı değil. Son noktaya geldiyse eğer iki kişi için de işkenceye çevirmeye gerek yok.” (GG. Yaş 33)

Genç gelinler boşanma konusunda daha realist ve cesur bir karaktere sahiptir. Yine genç gelinlerin cevaplarından, evliliğin devamı için erkeklerinde en az kadınlar kadar sorumluluk almaları gerektiği sonucu çıkmaktadır. Namusun erkekler için de geçerli olduğunu nispeten daha iyi bilen genç gelinler, ailenin devamlılığının zedelenmemesi için, yaşlı gelinler gibi erkeklere alan ve şans tanımak yerine hem kendileri hem de eşleri adına daha geçerli olan ortak bir alan ve algı oluşturma taraftarıdır.

Anadolu coğrafyasında geleneksel geniş aile yaşamında sıklıkla karşılaşılan öğelerden bir diğeri de gelinlik etmek şeklinde kendisini gösteren olgudur. Gelinlik etmek, Türkiye'nin kırsal bölgelerinde yaygın bir davranış kalıbı olarak aileye dışarıdan katılan gelinin ailenin diğer fertleriyle olan ilişkilerini düzenleyen davranışlar olarak karşılık bulmaktadır. Ağrı yöresi de geleneksel öğelerin baskın olduğu bir toplumsal yapı örneği sunmaktadır. Gelinlik etmek bu yöre de en somut biçimde gelinin kaynatası, kaynanası, kayınları ve kendinden yaşça büyük olan eltileri ile konuşmaması gibi bir takım davranışları içermektedir. Gelinlik etmenin en somut biçimi, gelinin, eşinin ailesindeki kendinden büyük aile üyelerine karşı saygısını, susarak ifade etme biçimidir. Zaman içerisinde, kaynanası ile daha çok vakit geçiren gelin, onunla konuşabilir. Ancak gelin, kaynatasının bulunduğu ortamda konuşmamakla birlikte yemek yemez, su içmez ve kendi çocukları ile ilgilenemez. Gelinin bu tür davranışları layıkıyla yerine getirmesi toplum tarafından onun ne kadar saygılı olduğunun göstergesi olarak kabul edilir. Gelinlik etmek, ilk çocuğun doğmasıyla sona erebileceği gibi uzun yıllar da devam edebilir. Yine gelinlik etmek, aile büyüklerinin istekleri uyarınca sonlandırılabilir. Bunun için geline “hediyen baş üstüne, artık konuşabilirsin” denilerek izin verilmesi gerekir. Bir armağan ile beraber gelinin konuşması ve aile sofrasında büyükler ile beraber yemek yemesi istenir. Geline izin verilmesi de bu davranışı anında ortadan kaldırmaz. Gelin bir müddet daha kendi isteği ile bu davranışını devam ettirir. Görüşmecilerin tamamı gelinlik etmek kavramı hakkında bilgi sahibidir. Yaşlı gelinlerin tamamı gelinlik etme şeklinde formüle edilen davranışlara riayet etmiştir. Genç gelinler ise gelinlik etmek şeklinde ifade edilen davranışları yerine getirmemekle birlikte saygıyı ifade edecek alternatif davranışlar önermişlerdir. Bu bağlamda “eşinizin ailesi ile olan ilişkinizi anlatabilir misiniz” sorusuna;

“Kaynanam baskıyla işlerini yürütürdü. Gelin onun için hizmetçiydi. Kayınpederimle konuşmazdım, yemek yemezdim. Şimdiki aklımla saçma görüyorum ama o dönem terbiyesizlik, saygısızlıktı. Onların önünde ayakta dururduk.” (YG. Yaş 57)

YG. (Yaş 45) için daha farklı bir durum söz konusudur. Kayınpederinin vefatı ile ailenin büyüğü olarak görülen büyük kayına gelinlik etmeye devam etmiştir. Aynı soruyu “20 yıldan fazla kaynanamla kaldım. Gelinlik yaptım. Kayınpederim öldüğü için büyük kayınma gelinlik yaptım. Yemek yemezdim, onunla konuşmazdım.” şeklinde yanıtlamıştır.

Gelinlik etme konusunda YG. (Yaş 48)'in durumu ise biraz daha farklıdır: *“Eşimin ailesiyle anlaşıyorduk. Düğün sonrasında kayınpederime gelinlik ettim. Konuşmadım, yemek yemedim. Çocuklarımı sevemiyordum ama kayınpederim bana kızıyordu, izin veriyordu. Saygıdan bunları yaptık. Kendi ailemin büyüklerine de böyle davranıyordum.”*

Yaşlı gelinler bu durumu aile kurumunun doğası gereği geçmişten gelen bir gereklilik, zorunluluk olarak görmektedir. Onlar için evlik noktasında saygının en iyi ifade biçimi gelinlik etmek şeklinde kendisini göstermektedir. Oysa genç gelinler aynı durumu farklı bir biçimde yorumlamaktadır.

GG. (Yaş 37) eşinin ailesi ile olan ilişkisini *“5-6 ay aynı evde yaşadık. Çok fazla samimiyetimiz yoktu. Kayınpederimle yemek yedim, konuştum. Gelinlik etmedim onlar da istemedi”* diyerek anlatmaktadır.

Genç gelinler saygının başka şekillerde de ifade edilebileceğine vurgu yaparak gelinlik etmediklerini ve özellikle kaynanaları ile arkadaş gibi olduklarını belirtmişlerdir:

“Eski dönemle bir değil... Kaynanamla arkadaş gibiyiz. Sohbet ediyoruz. Saygı gene var ama anne-kız gibiyiz... Kayınpederim de müsaade ediyor birçok şeye. Onlarla beraberken çocuğumla da ilgileniyorum.” (GG. Yaş 25)

“Kaynanamla aram çok iyi... Eski gelinlerin yaptıkları şeyleri de anlamlı bulmuyorum. Bunu saygı olarak görüyorlar ama hence saygı bu değil. Saygı daha başka... Biz kaynanamla iki arkadaş gibiyiz.” (GG. Yaş 29)

Gelinlik etmenin saygı olarak görülmesine bir diğer eleştiri GG. (Yaş 33) tarafından yapılmıştır. GG. (Yaş 33) gelinlik etmeyi başka bir pencereden yorumlamıştır: *“Kayınpederim ve kaynanam bana çok sıcak davrandı. Buradaki geleneklerden korkuyordum ama korktuğum gibi çıkmadı. Bazı gelin davranışları dini boyutuyla yapılıyorsa eğer saygı duyuyorum. Öyle yapan gelinler bana dışlanmış gibi geliyor. Ben yadırgıyorum bu durumu. Benim elim de öyle davranıyor. Ben isterdim ki o da benim gibi kayınpederimle konuşsun, onunla yemek yesin...”*

GG. (Yaş 33)'ün hem farklı bir kültürden gelmesi hem de aldığı eğitim nedeniyle eltisiyle gelinlik etmek noktasında aynı bakış açısına sahip olmadığı anlaşılmaktadır. GG. (Yaş 33)'ün verdiği yanıtla halen daha gelinlik şeklinde ifade edilen davranışların kısmen de olsa varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Görüşmeler tamamlanmadan önce görüşmecilere, aynı soru, içerisinde buldukları gruba (yaşlı ya da genç) göre farklı bir şekilde sorulmuştur. Görüşmeci genç ise; *“kaynananızın ya da annenizin gelinlik rolleri ile kendi gelinlik rollerinizi kıyaslar mısınız?”*, görüşmeci yaşlı ise; *“gelininizin ya da kızınızın gelinlik rolleri ile kendi gelinlik rollerini kıyaslar mısınız?”* sorusu yöneltilmiştir. Bu soruyla gelinlerin, kendi dönemleri ile önceki/sonraki dönem arasındaki farkları nasıl yorumladıkları, kendi gözlemleri üzerinden test etmek amaçlanmıştır. Soruya, aynı grup

içerisinde yer alan görüşmeciler, birbirine benzer yanıtlar vermiştir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanları;

“Biz eşimle evle birlikten hiç alışverişe çıkmazdık. Söz hakkımız yoktu ama alışveriş yapmak, gezmek gençlerin de hakkı... Hayatlarını yaşasınlar. Kendi evleri olsun. Bizim zamanımızda evle birlik olmak zorunluydu. Hayatları ellerindeyken değerlendirsinler. Şimdiki evlilikler çok güzel. Bilgili oluyorlar. Çocukları da öyle... Ben torunumun bildiği şeyleri bilmiyorum” (YG. Yaş 57)

“Şimdiki gelinler daha şanslı ama gelinler değerini bilmiyor. Gelin, kaynana, eşler arasındaki ilişkiler daha iyi... Ama ne yapalım bizim zamanımızda şartlar öyleydi.” (YG. Yaş 48)

“Biz gençken gelinlik daha zordu. Ev işlerinin yanında eşimin ailesi hayvancılık ile uğraşıyordu. Ben de hayvanlarla ilgilenmek zorunda kaldım. Çok zorluk yaşadım. Alışana kadar çok fazla sıkıntı çektim.” (YG. Yaş 61) yanıtlarıdır.

Yaşlı gelinler genel olarak kendi dönemlerinde gelin olmanın daha zor olduğundan yakınmışlardır. Dönem içerisinde şartların değiştiğini buna paralel olarak da gelinlik rollerinin kolaylaştığını aktarmışlardır. Genç gelinlerin bu soruya verdikleri yanıtlar ise yaşlı gelinlerin gözlemlerini destekler niteliktedir.

GG. (Yaş 37) bu soruya *“Kaynanama göre çok farklı bir gelinliğim var. Canları bir şey istediğinde yapamıyorlardı. Kaynana ve kayınpederden izin istiyorlardı. Bu devirde böyle bir şey yok. Kendi istediğin şeyi yapıyorsun. Birinin emri olmadan, rıza göstermelerini beklemeden yapabiliyorsun”*

GG. (Yaş 33) ise *“şimdilerde gelinler daha rahat. Eskiden evin bütün yükü gelinin üzerindeymiş. Ayrı özgür bir yaşam alanları yokmuş. Şimdilerde durumlar çok daha rahat”* yanıtlarını vermişlerdir.

Yaşlı ve genç gelinlerin aktarımlarına dayanarak, ailenin değişen yapısı ile beraber kadının ev ve ev dışı rollerinde de ciddi bir değişim yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu değişim aynı zamanda kadınların gelinlik rollerine de yansımıştır.

V. Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan toplumsal değişme, geleneksel geniş ailelerin çözülmesine ve modern olarak nitelenen çekirdek ailelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ailenin yaşadığı dönüşüm aynı zamanda aileyi oluşturan üyelerin de rol ve statülerinde farklılaşmaları gündeme getirmiştir. Geleneksel baba figürü, hem evdeki hem de işteki güçlü konumunu kısmen de olsa kaybetmiş ve aile içerisindeki otoriteyi eşiyle paylaşmaya başlamıştır. Buna paralel olarak anne ise, geleneksel geniş aileye kıyasla her açıdan daha önemli bir konum elde etmiştir. Anne, artık çocukların bakımını üstlenen, sadece ev işleriyle uğraşan biri olmaktan çıkmış, ev içinde ve ev dışında farklı görevler üstlenen ve geleneksele göre yeni arayışları/beklentileri olan bir aktöre dönüşmüştür.

Bu kapsamda geleneksel ailenin dönüşümünün somut göstergeleri arasında yer alan evlilik yaşı ve eş edinme yolları, ailenin zaman içerisinde yaşadığı dönüşüme paralel olarak değişmiştir. Geleneksel toplumlarda sıklıkla görülen endogami (grup içinden) türü evlilikler yerini egzogami (grup dışından) türü evliliklere bırakmıştır. Değişim süreci ile birlikte akraba ve görücü usulü evlilikler azalmış, aile dışından ve tanışmaya dayalı evliliklerde ise belirgin artışlar göstermiştir. Kadının toplumsal hayatta daha aktif bir konum elde etmesi ve bu yönde irade koyması ise evlilik yaşı ortalamasının yükselmesini sağlamıştır. Nitekim iki farklı gelin grubundan alınan cevaplar da bu tespitleri doğrulamıştır.

Öte yandan geleneksel ailelere örnek gösterilen yaşlı gelinler, patrilokal (baba yerli) evlilikler gerçekleştirmişken modern dönemi yansıtan genç gelinler ise neolokal (ev açma) evlilikler yapmışlardır. Dolayısıyla yerleşim yerine göre yapılan evlilikler modernleşmeyle birlikte farklılaşma eğilimi sergilemiştir. Ayrıca geleneksel dönemi yansıtan başlık olgusu, yaşlı gelinlerin tamamı için belirleyici bir unsur olarak karşılık bulmuşken genç gelinlerde ise bu durum tamamen değişmiştir. Yaşlı gelinler için başlık, doğal bir olgu olarak anlam bulmuş buna karşın genç gelinler ise başlık olgusunun modern zamanlarda karşılığının olmadığını belirtmiştir. Bu durum ise değişen koşullarla ilintili olarak kadınların dünyayı anlamlandırma yönünde bakış açılarının da kendi içlerinde farklılaştıklarını göstermektedir.

Geleneksel dönemde yalnızca evin düzenini sağlamak, çocuklarla ilgilenmek, ev işlerini yapmak gibi sorumluluklarla yükümlü görülen kadına bakış açısı zaman içerisinde değişmiştir. Modernleşme süreciyle birlikte kadın, iş hayatına girmeye başlamış ve bu bağlamda yeni roller kazanmıştır. Yaşlı gelinler geçmişte böyle bir durumun mümkün olmadığını, kadınların çalışmasının sosyal çevre tarafından hoş karşılanmadığı gibi eşlerinin de buna müsaade etmeyeceklerini vurgulamışlardır. Genç gelinler ise kadının ekonomik özgürlüğünü kazanması ve eşine bağlı kalmaması için çalışması gerektiğini ve bunun normal bir durum olduğunu iddia etmişlerdir.

Otorite paylaşımı hususunda geleneksel aileye mensup kadınlar/gelinler hem eşlerinin hem de diğer aile büyüklerinin doğrudan etkisinde olduklarını, ataerkil aile düzeni nedeniyle erkeklerin karar alım sürecinde belirleyici olduklarını belirtmişlerdir. Ancak modern çekirdek ailenin üyesi olan genç kadınlar/gelinler ise karar alım sürecine daha aktif bir şekilde katıldıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca aile kurumunun değişimine karşı erkeklerin gösterdiği direncinde kırılmaya başlaması değişimin önemli göstergelerinden birisidir. Geniş ailelerin çekirdek ailelere doğru dönüşümü aynı zamanda ailenin erkek bireylerinin rollerinin de değişimine neden olmuştur. Yaşlı gelinler, eşlerinin ev işlerinde onlara yardımcı olmadıklarını belirtmiş genç gelinler ise müşterek yaşam noktasında eşlerinin yardımlarından söz etmişlerdir. Ancak, erillik kavramına yüklenen toplumsal anlamın daha ağır bir değişim seyri izlediği de tespit edilen unsurlardan biridir.

Ailenin ve kadın algısının değişiminin tespit edilebileceği alanlardan bir diğeri de boşanma olgusunun kavranışında kendisini göstermektedir. Yaşlı gelinler şiddet ve aldatılma gibi ailenin sürekliliğini tehdit eden ve kadının onurunu zedeleyen bir takım olaylar yaşamalarına rağmen çocuklarını gerekçe göstererek boşanma olgusuna karşı negatif bir tavır sergilemişlerdir. Kadınların sergiledikleri bu kadercî bakış açısı kırsal toplumlardaki namus algısına yüklenen anlamla doğrudan ilintili olsa da aynı zamanda kadın erkek ilişkisinin bağımlı karakterinin de bu hususta etkin olduğu unutulmamalıdır. Öte yandan genç gelinler ise şiddet ve aldatılma gibi olaylara karşı boşanmanın bir hak olarak kabul edilmesi gerektiğini bildirmişlerdir. Bu durum ise kadınların boşanma olgusuna dönük bakış açılarının zamanla değiştiğini göstermektedir.

Aile ve kadın algısındaki değişimin somut göstergelerinden bir diğeri de gelinlik eme hususunda yaşlı ve genç gelinlerin takındıkları farklı tutumlardır. Yaşlı gelinler eşlerinin ailesine duydukları saygıyı gelinlik ederek göstermeye çalışırken genç gelinler ise saygının farklı şekillerde gösterilebileceğini, gelinlik etmenin günümüz koşullarında karşılığının olmadığını savunmuşlardır. Yaşlı gelinler bilhassa kayınpederleri ve kendilerinden büyük kayınları ile konuşmaz, onlar ile beraber yemek yemez ve hatta onların önünde çocukları ile ilgilenemezken genç gelinler konuşmakta, yemek yemekte ve çocuklarının ihtiyaçlarını gidermekte herhangi bir sakınca görmemişlerdir.

Sonuç olarak araştırma kapsamında elde edilen yanıtlardan hareketle geleneksel geniş ailelerin zamanla modern çekirdek ailelere doğru bir evrim geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu evrimsel süreç ise hem aile içerisinde rollerin farklılaşmasına hem de kadının toplumsal konumunun ve de anlamlandırma sürecinin değişmesine neden olmaktadır. Toplumun kadını kavrayışı bu süreçte farklılaştığı gibi aynı zamanda kadının da hem kendisine hem de topluma dönük algısının modernleşmeyle birlikte değiştiği anlaşılmaktadır. Ağrı ili kırsal bir yapılanma gösterse de araştırma bulgularından elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, toplumsal değişme diğer bölgelerde olduğu gibi bu yörede de geleneksel yapıların ve algıların değişmesine neden olmuştur.

Kaynakça

- Aksakal, E. (2018). *Sosyolojik Açıdan Osmanlı Toplum Yapısı*, Ankara: Gece Akademi.
- Akyüz, H. (2008). *Kurumlar Sosyolojisi-Tanımlar, Kurumlar ve Uygulamalar*, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Altındal, M. (1994). *Osmanlıda Kadın*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Arslan-türk, Z. Amman, T. (2011). *Sosyoloji- Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aydın, M. (1997). *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

- Canatan, K. (2016), “Ailenin Tanımı, Türleri ve İşlevleri”, *Aile Sosyolojisi*, (Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım), İstanbul: Açılım Kitap. ss. 53-64.
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Güçlü, S. (2017). *Kurumlara Sosyolojik Bakış*. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.
- Ozankaya, Ö. (1977). *Toplumbilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları .
- Kafesoğlu, İ. (2010). *Türk Milli Kimliği*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kongar, E. (1970). “Türkiye’de Aile: Yapısı, Evrimi ve Bürokratik Örgütlerle İlişkisi”, Ankara: *Amme İdare Dergisi*, Cilt:3 Sayı:2, ss.58-83.
- Kurt, A. (2013). “Dünden Bugüne Türk Ailesi”, *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, (Ed. Memet Zencirkıran), Bursa: Dora Yayıncılık, ss.335-367.
- Marshall, G. (2009), “Kurum, Toplumsal Kurum”, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınbay-Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, ss.438.
- Murdock, G.P. (1949). *Social Structure*, New York: The MacMillian Company.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ögel, B. (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Parsons, T. (1959). “The SocialStructure of Family” (Ed. by. R.N. Anshen), *The Family: It’s Function and Destiny*, New York: Harper and PowPublishers.
- Sezal, İ. (2003). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Martı Yayınevi.
- Tabakoğlu, A. (2013). “Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları”, *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, (Ed. Memet Zencirkıran), Bursa: Dora Yayıncılık, ss.19-41.
- Yıldırım, E. (2016). “Aile ve Evlilik Türleri”, *Aile Sosyolojisi*, (Ed. Kadir Canatan-Ergün Yıldırım), İstanbul: Açılım Kitap, ss.65-82.
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c220099a2f8f4.30456370 (Erişim Tarihi: 25/12/2018)
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb4691bb8fdf8.07235730, (Erişim Tarihi: 25/12/2018)

Kaynak Kişiler

- Y.A. (Yaş 45), Okuryazar değil, Çalışmıyor
- B.D. (Yaş 48), Okuryazar değil, Çalışmıyor
- M.B. (Yaş 51), Okuryazar değil, Çalışmıyor
- S.B. (Yaş 57), Okuryazar değil, Çalışmıyor

- S.Y. (Yaş 61), Okuryazar değil, Çalışmıyor
G.B. (Yaş 68), Okuryazar değil, Çalışmıyor
L.B. (Yaş 25), Ortaokul mezunu, Çalışmıyor
R.Y. (Yaş 29), Ön lisans mezunu, Hemşire
D.K. (Yaş 31), Lise mezunu, Çalışmıyor
D.B. (Yaş 32), Ortaokul mezunu, Çalışmıyor
Y.B. (Yaş 33), Lisans mezunu, Öğretmen
Ç.B. (Yaş 37), Ön lisans mezunu, Çalışmıyor.